

СТЕПАНЧУК Б. О.

студент 1-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету,
м. Житомир

ГЕНЕЗИС ПРЕЦЕДЕНТУ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА В АНГЛО-САКСОНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Наразі дослідження історії розвитку правового прецеденту є досить актуальною темою. Дослідників цікавить його генезис, як окремого джерела права. Досліджуючи це явище, можна спрогнозувати його подальший розвиток у правових системах інших країн та використання його для вирішення справ, або якщо він не має обов'язковості, то як приклад тлумачення норми закону певним судом. Вирішальна роль прецеденту в створенні і функціонуванні права відрізняє систему загального права (Common Law) від континентальної і інших систем. В юридичному енциклопедичному словнику прецедент (від лат. praecedens - род. відмінок, praecedentis - передуючий) визначається як поведінка в конкретній ситуації, яка розглядається як зразок при аналогічних обставинах [1, с. 205].

Р. Давид у праці «Основні правові системи сучасності» дав наступне визначення судового прецеденту: «Судовий прецедент - це рішення по конкретній справі, яке є обов'язковим для судів тій же або нижчій інстанції при вирішенні аналогічних справ, або яке служить зразковим прикладом тлумачення закону, який не має обов'язкової сили» [2, с. 35]. В оксфордському словнику поняття «прецедент» визначається як приклад або справа, яка приймається або може бути прийнята як зразок або правило для подальших справ, або за допомогою якої може бути підтверджений або пояснений який-небудь аналогічний акт або обставина [3, с. 18-23].

Домінуюче місце в системі загального права займає англійське право. Історія розвитку загального права до XVIII ст. була виключно історією англійського права.

Своїми коріннями англійське право знаходиться в далекому минулому. Після норманського завоювання Англії (1066р.) основна роль у здійсненні правосуддя була покладена на королівські суди, які і творили загальне право. Воно характеризується трьома періодами свого розвитку:

з 1066 до 1485 року англійському праву притаманний період становлення загального права;

з 1485 до 1832 року - розквіт загального права і створення права справедливості;

з 1832 року і до сучасності - доповнення системи права статутним правом (законодавством) [4, с. 25-29].

Королівські суди (починаючи з 1066 року) не мали універсальної юрисдикції. Спори розглядалися різними судами. Король здійснював лише «вищий суд». З часом ці повноваження були розширені, і королівські суди дістали виключну юрисдикцію. Приватні особи не могли безпосередньо звернутися в королівський суд. Вони просили у короля спеціальний наказ - дозвіл. Спочатку такі накази видавалися у виняткових випадках. Поступово список «тяжб» розширювався. В ході діяльності королівських судів згодом склалась група рішень, якими потім керувалися ці суди. Таким чином, склалося правило прецеденту, прийняте судові рішення ставало обов'язковим для всіх інших суддів. Англійське загальне право створює класичну систему прецедентного права або права, що створюється суддями.

Оскільки основна проблема полягає в тому, що не так легко було звернутися до королівського суду, склалась формула: «судовий захист передує праву», яка й до сьогодні визначає основні риси англійського розуміння права. Процесуальні форми в королівських судах у Вестмінстері змінювались в залежності від виду позову. Кожному з них відповідала певна процедура, яка визначала послідовність процесуальних актів, представництво сторін, порядок подання доказів, спосіб виконання рішень.

Найбільш часто використовувалась процедура, встановлена для позову про правопорушення. Тому при цих умовах головна роль відводилась процесу. Англійські юристи були зосереджені на питаннях не матеріального права, а на питаннях процедури. Це правило, за формулою Г. Мена, втілено у вузькому руслі процесу. Королівські суди були судами виключної компетенції, причому для кожного виду підвідомчих їм справ існувала особлива процедура їх розгляду. Суворість процедури загального права, необхідність «укластися» у традиційні рамки - це основні причини, які стояли на перешкоді рецепції римського права в

Англії. Університетська освіта, яка допомагає юристові в романо-германській правовій системі побачити справедливе рішення спору, в системі загального права не допомагала виграти процес. Юрист і судді Англії до сьогоднішніх днів «виховуються» практикою.

Суди захищали інтереси корони, а тому мали публічний характер (англійський судовий процес мав публічно-правовий характер). Формалізм розгляду справ королівськими судами потребував доповнення. У XVI ст. досить широке розповсюдження отримала юрисдикція справедливості (суд лорд-канцлера), а з 1616р., при вирішенні конфлікту між судами загального права і судом лорд-канцлера було прийнято рішення, що юрисдикція останнього буде існувати і здійснювати у відповідності із прецедентами права справедливості (Law of Equity). Ці прецеденти створювалися іншим шляхом та охоплювали інші відносини. Вони вносили доповнення корекції до правових принципів, що застосовувалися королівськими судами. Так, «суди справедливості» активно вторгалися у правотворчість (встановлюючи так звані вторинні правові норми) там, де загальне право не передбачало відповідного відшкодування за спричинення матеріального збитку індивідууму (приватній особі). Суд лорда-канцлера почав приймати до розгляду справи по позовах, пов'язаних з правом управління чужим майном за дорученням, тоді як суди «загального права» традиційно відмовляли в цьому [4, с. 26].

З 1621 року був дозволений контроль палати лордів за рішенням суду канцлера. Дуалізм системи судочинства існував до 1872-1875р. р. Судова реформа ліквідувала дуалізм у судовій системі. Двоєкість же судової структури (включає в себе норми загального права і норми справедливості) збереглася й до наших часів.

Важливими джерелами, які містять судову практику, були щорічники судової практики, що видавалися до 1535 року.

Протягом 1873-1875 рр. відбулося реформування, модернізація права та судової системи Англії. Акти про судоустрій ліквідували формальні розбіжності між судами загального права і канцлерськими судами справедливості, всі англійські суди отримали право застосовувати як норми загального права, так і норми права справедливості. Що стосується матеріального права, то також було проведено відповідну роботу по відміні фактично недіючих законів і консолідації чинних норм. [5, с. 26]. Ця система діє з певними змінами і до цих пір.

Отже, можна зробити висновок, що правовий прецедент, який з'явився і був характерним для країн англо-саксонської правової сім'ї, розвивався як окреме джерело права, але не відриваючись від їх основного законодавства. Прецедент відіграв важливу роль у вирішенні справ до яких не існувало відповідної норми закону і надалі відіграватиме важливу роль у правових системах країн де виникатиме потреба розв'язання правовідносин такого типу.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С. С.: Общая теория права / С. С Алексеев. – Т.2. – М.: Юрид. лит., 1982. – 360 с.
2. Богдановская И. Ю. Судебный прецедент как категория "общего права" / И. Ю. Богдановская // Право и политика. – 2002. – №7. – С. 18-23.
3. Малишев Б. В.: Судовий прецедент і зловживання судовою владою: досвід правової системи Англії / Б. В. Малишев // Держава і право. – 2005. – Вип.27. – С.25–29.
4. Марченко М. Н.: Основные источники англосаксонского права: понятие, прецедент / М. Н. Марченко // Вести. Моск. ун-та. – 1999 – № 4 – С. 26.
5. Давид Р.: Основні правові системи сучасності / Р. Давид. – К., 1988. – 273с.